

*Haber Üretiminde Görelî Özerklik Problemi: Bir Saha Araştırması**

DENİZ TANSEL İLİC**
tanseld@baskent.edu.tr

Özet: *Kültürel simgelerin üretim sürecinde görev yapan enformasyon işçilerinin özerkliği, sosyal bilimler açısından önemli bir tartışma konusudur. Üretim sürecini sadece sahiplik üzerinden değerlendiren yaklaşımlar, mülkiyet ilişkilerinin, simge üreticisinin özerklik alanını tamamen kısıtlayacağını savunurlar. Yine de, zihinsel emekleri ile çalışan simge üreticilerinin, belli oranda özerkliğe sahip olduğu iddiası smamaya değerdir. Bu çalışmada, David Hesmondhalgh ve Mike Wayne'deki görelî özerklik vurgusundan yola çıkarak, Türkiye'de anaakım televizyon haberciliğinde bir saha araştırması yapılmıştır. Fox TV, TGRT Haber ve Kanal D'de gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerle, birer simge üreticisi olan habercilerin, hangi oranda özerk oldukları saptanmaya çalışılmıştır.*

Anahtar kelimeler: *Haber üretim süreci, Görelî özerklik, Zihinsel emek, David Hesmondhalgh, Mike Wayne*

Giriş

Kültürel üretimin önemli bir alanı olan, izleyicilerin dünyaya olan bakışlarını belirleyen, haber üretim sürecinde çalışan muhabirlerin, özgürlük ve bağımsızlıkları üzerine süren tartışma, önemli bir literatür oluşturmaktadır. Özetle, liberal kuramcılar, ifade özgürlüğü üzerinden medya çalışanlarının sonsuz bağımsızlıklarını ilan ederken; katı Marksistler, üretim sürecini sahipliğe indirgeyerek, muhabirleri, birer piyon olarak algılamaktadır.

Bu çalışmada, her iki yaklaşıma da belli oranda mesafe koymuş olan David Hesmondhalgh ve Mike Wayne'nin kuramsal çerçevesinden yola çıkılmıştır. Buna göre, muhabirlerin simgesel üretimde görev yaptıkları, fiziksel emekten ziyade zihinsel emek kullandıkları kabul edilmiştir. Bir önkabul olarak, muhabirlerin zihinsel emeklerinden dolayı, belli oranda özerklikleri olduğu fikri benimsenmiştir.

Bu varsayımlardan yola çıkarak, Türkiye'deki anaakım televizyon haberciliğinde görelî özerklik sorunu ele alınmıştır. Bu çerçevede, üç televizyon kanalında katılımlı gözlem çalışması yapılmıştır. Fox TV, TGRT Haber ve Kanal D'de gerçekleştirilen araştırma, özellikle istihbarat şefi, bülten sorumlusu, haber müdürü gibi ara kademe yöneticilerin belli oranda özgürlük alanlarının olduğunu; ancak son aşamada, üretim sürecindeki tüm aktörlerin, bü-

* Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yaptığım, *Habercilikte Editöryal Bağımsızlık Sorunu: Türkiye'deki Anaakım Televizyon Kanalları Üzerine Bir İnceleme* başlıklı doktora tezine dayanmaktadır.

** Arş. Gör., Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü.

yük oranda, üretim sürecinin yapısal unsurlarına uyum sağlamak zorunda kaldığını ortaya koymuştur.

Görelî Özerklik Sorunu: Kuramsal Çerçeve

a) David Hesmondhalgh'ın Yaklaşımı: Simge Yaratıcılarının Görelî Özerkliği

David Hesmondhalgh, "ultra solcu" yaklaşımların, medya üretiminde belirlenim sorununu basitçe sahipliğe indirgeme eğilimine karşı çıkar. Yazara göre, medya endüstrisi, bu kadar basit ve tek boyutlu değildir (Hesmondhalgh, 2001). Sahipliğin ötesinde, üretim süreçlerindeki günlük pratiklere de bakmak gerekmektedir:

Bu ultra solcu yaklaşım, medya şirketlerini, tamamen güçlü devler olarak tanımlıyor ve böylece, sistemin içindeki çelişkilere izin vermiyor. Sürekli sahipliğe odaklanarak medyanın günlük düzeyde nasıl çalıştığını anlatmada başarısız oluyor (Hesmondhalgh, 2001).

Yaratıcı işlerde çalışan işçiler çeşitli riskler almaktadırlar. Bu nedenle, özellikle küçük şirketlere bırakılan riskli işlerde, belli oranda yaratıcılığın mümkün olduğunu söylemek söz konusudur. "Yaratıcı işçilerin işlerini yapmalarının, bu riskleri aşmada işe yaradığını görüyorlar. Bu yüzden, bazı yaratıcı işler küçük şirketlere bırakılıyor" (Hesmondhalgh, 2001). Hesmondhalgh'a göre, medya çalışanlarının yönetici ve sahiplerin çıkarlarına uygun düşmeyen işler yapmaya yönelik bir özgürlük alanları vardır. Bu haliyle, Hesmondhalgh, katı bir yapısalılıktan uzak durmaktadır:

Demokrasi için en önemli soru, çıktının tamamen şirketlerin sahiplerine, yöneticilerine ve müttefiklerine hizmet edip etmediği. Cevap sınırlı bir 'evet'tir yalnızca. Medya çalışanlarının, şirket sahiplerinin ve yöneticilerinin çıkarlarına her zaman uymayan ürünler üretme özerklikleri var (Hesmondhalgh, 2001).

Bu nedenle, medya endüstrisi, basitçe sahipliğe indirgenemez. En önemli nokta, medya çıktısını anlatmak için sahiplikten başka faktörlerin olmasıdır. "Sonuç, tamamen sahipliğe odaklanan yaklaşım tarafından çizilenden daha çelişkili bir medya resmi" (Hesmondhalgh, 2001). Özetle, yaratıcı işçiler, basitçe sahiplerin kölesi değildir. Sistem, sadece sahipliğe odaklanan araçsalcıların gördüğünden daha karmaşıktır.

Hesmondhalgh, haberciliğin de dâhil olduğu, ürününün metin olduğu endüstrilere "kültürel endüstriler" veya "yaratıcı endüstriler" demektir. Hesmondhalgh, *Cultural Industries* kitabında, yaratıcı endüstrilerdeki işçilerin özerkliği sorununu tartışmıştır. Bu kitapta yazar, "kültürel endüstriler, sahiplerinin ve yöneticilerinin ve onların politik-ticari müttefiklerinin çıkarlarına hizmet etmekte midir?" diye sormaktadır. Yazara göre, endüstri içerisindeki çıkar ilişkileri, bu kadar net ve doğrudan bir şekilde işler durumunda değildir (Hesmondhalgh, 2007, s. 4).

Hesmondhalgh için en önemli çalışma konularından biri, bu endüstrilerdeki simgesel yaratıcılık ve bunların üretimi ile uğraşan simge yaratıcılarıdır. Yazar, simgesel üretime, insanların hayatlarını zenginleştirmek konusunda bir önem atfetmektedir. Ancak, ardından bu olumlu koşulların genellikle oluşmadığını vurgulamaktadır (Hesmondhalgh, 2007, s. 4-5). Bunun nedeni, simgesel üretimin belli bir endüstri yapılanması ve kapitalist düzen içerisinde gerçekleşmesidir.

Hesmondhalgh, sembolik üretimi şu çerçevelerde ele aldığını söylemektedir: Ekonomiler ve

toplumlarda kültürel üretimin yeri, kültürel endüstrilerin sahipliği ve yapısı, yaratıcı işçilerin ticaretten ve devlet kontrolünden otonomisi ve özgürlüğü, kültürel işin doğası ve ödülleri, kültürel üretimin uluslararasılığı ve metinsel değişiklikler (Hesmondhalgh, 2007, s. 9). Bu çerçevede, editoryal bağımsızlık çalışmasının bağlamı ile ilişkilidir.

Simgesel yaratıcılığın düzenlenmesi ve dolaşıma sokulması, kapitalist toplumlardaki aşırı uçlardaki eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri doğrudan yansıtmaktadır (Hesmondhalgh, 2007, s. 5). Televizyonda profesyonel pratiklere, örgütsel yapılara, haber üretim sürecine, seçim ve üretim süreçlerine odaklanan ve “ampirik ve semiyotik analiz aracılığıyla televizyon haberlerinin sunumundaki sistematik sınıfsal yanlılığı ortaya çıkarmayı amaçlayan” (Stevenson, 2008, s. 52) Glasgow Üniversitesi Medya Grubu’nun çalışması, bu yönde bulgulara yer vermektedir. Buna göre, araştırma grubunun, *Bad News* araştırmasını yaptığı 1980’de, İngiltere’de, muhabirler arasında beyaz-mavi yaka ayrımı olması (GUMG, 1980, s. 63), aynı kurumda çalışan kişiler arasında önemli bir eşitsizliğin bulunduğu işaret etmektedir. Peter Golding ve Graham Murdock da, medya sosyolojisi için bu eşitsizliklerin büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. Yazarlara göre, medya sosyolojisi, doğrudan ödüllerin dağıtılmasındaki eşitsizliklerin olağan, doğal ve kaçınılmaz kabul edilmesi konusunda çalışmalıdır (Murdock ve Golding, 1979, s. 12).

Hesmondhalgh, yaratıcılık ile ticaretin, kültür endüstrilerinde karşı karşıya gelişini ele almaktadır. Yazar, editoryal bağımsızlık iddiası için de büyük önem taşıyan, işçilerin özerkliği meselesine dikkat çekmektedir. Endüstrinin temel eksenini kültürel üretim olunca, bu çerçevede çalışan işçilerin belli bir özerkliğe sahip olduğu gerçeği teslim edilmelidir. Yazara göre, simge yaratıcıları diğer endüstrilerdeki işçilere göre belirgin bir özerkliğe sahiptir. Bunun kültürel nedenleri vardır. Bu bağlamda, sembolik yaratıcılık ve ifade özgürlüğü gibi geleneklere ilişkin etik arzuya ek olarak, ekonomik ve örgütsel nedenleri de saymak gereklidir (Hesmondhalgh, 2007, s. 24).

b) Mike Wayne’in Yaklaşımı: Enformasyon İşçilerinin Zihinsel Emekleri

Mike Wayne, iletişim alanına Marksist kavramlar üzerinden yaklaştığı kitabının ilk bölümünde, habercileri de kapsayan enformasyon işçilerinin sınıfsal analizini yapmaktadır. Ortodoks Marksizm’in ihmal etmiş olduğu orta sınıfı, emek ve kapitalist sınıfla girdikleri ilişkiler açısından analiz etmektedir. Yazar, aynı zamanda enformasyon işçilerini, özerklikleri açısından kol emeği işçileri ile karşılaştırmaktadır.

Wayne, anaakım sosyolojinin, orta sınıfı, işçi sınıfının üzerinde, ayrıcalıklı ve üstün bir noktaya yerleştirdiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, sınıfı üretim aygıtlarından kopararak, gelir ve eğitim gibi kavramlara indirgemektedir. Böylece, orta sınıfın tanımı, orta düzeyde gelir elde eden işçilere dönüştürülmektedir. Bu bakış, kol emeği işçisi ile zihinsel emek işçisi arasındaki farklılığın, harcadıkları emeğin türü olduğu gerçeğini yok saymaktadır. Anaakım sosyolojinin emek kavramı ile arasının iyi olmadığı açıktır. Bu tarz yaklaşımlar, emek ve üretim aygıtları gibi unsurları literatürden silme çabasındadır:

Genel olarak, anaakım sosyoloji, sınıf tanımı açısından meslek, gelir, eğitim ve tüketim kalıplarını kilit kıstaslar olarak kullanarak, sınıfı bir dizi katman olarak sunar. Anaakım sosyoloji, herhangi bir sınıf haritasına önemli tonlar ve nüanslar katar; ama sınıfın Marksizm’e göre temel gerçeğini karakteristik olarak dışarıda tutar: *Toplumsal ve iktisadi üretim ilişkileri* (Wayne, 2006, s. 22).

Mike Wayne'in bahsettiği, orta sınıf ile işçi sınıfını, yalnızca gelire dair ayrımlar üzerinden tanımlama ve kullanılan emeğin türünü yok sayma eğilimine sıklıkla rastlamak mümkündür. Örneğin, Richard Sennett, Karakter Aşınması, Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri adlı kitabında, sınıfın gelire eşit sayılması ile ilgili iyi bir örnek vermektedir. Sennett, yaptığı araştırma için ziyaret ettiği Boston'daki bir fırında çalışan tüm işçilerin, kendilerini orta sınıf olarak tanımladığını belirtmektedir. Sennett, kendini orta sınıf olarak tanımlama eğiliminin, Amerika'daki tüm işçi sınıfı üyelerinde bulunduğunu ve bu kişiler için, toplumsal sınıf kavramının bir anlamı olmadığını ifade etmektedir (Sennett, 2008, s. 66).

Ortodoks Marksizm ise, farklı bir nedenden dolayı, anaakım sosyoloji gibi işçi sınıfı ile orta sınıf arasındaki tüm ayrımları görmezden gelerek, üretim aygıtlarına sahip olmayan sınıflar arasındaki ayrımları yok saymaktadır. İşçi sınıfı ile orta sınıfı aynı hizaya, sermayenin tam karşısı noktaya yerleştirmektedir. Marx'ın orta sınıfa yeterince eğilmediği yönündeki yaygın kaniya karşın, onun emek tanımında, zihinsel ve bedensel emek ayrımının bulunduğu dikkat etmek gerekir. Marx'a göre, emek gücü, "bir insanda var olan ve herhangi bir türde bir kullanım değeri ürettiği zaman kullandığı, zihinsel ve fiziksel kabiliyetlerin toplamıdır" (aktaran Wayne, 2006, s. 25). Ortodoks Marksizm, zihinsel emek işçileri ile bedensel emek işçilerinin sermaye ile girdikleri farklı ilişkileri ele almaz:

Geleneksel işçi sınıfının ve entelektüellerin aynı sosyoekonomik güçle, yani sermaye ile nasıl farklı ilişkiler içine girdiğini görmemiz gerek. İlişkiler farklı olduğu sürece, emek kapasitesinin nesnel birliği parçalı ve sınıf bilincinin gelişmesi, kısıtlanmış ve engellenmiş olabilir; o farklılaşmış ilişkilerin hepsi ile birikime ve rekabete tapan sermaye arasındaki ilişkilerin olduğu süreçte ise, farklı türlerde emeğin temel ortak çıkarları olduğu söylenebilir (Wayne, 2006, s. 29).

Böyle bir gözden kaçırma, zihinsel emek işçilerinin, bedensel emek işçilerinden bir noktada daha ayrıcalıklı olduğunun da fark edilmemesine neden olmaktadır. Bedensel emek işçilerinin, emekleri üzerinde denetimi yokken, zihinsel emek işçilerinin belli bir noktaya kadar, bu tarz bir kontrol gücüne sahip oldukları söylenebilir:

Düşüncenin ve anlamların işlenmesi ve yayılması alanında uzmanlaşmakla, üretim sürecinde (en azından günlük düzeyde) nispeten bir miktar özerklik ve bağımsızlık kazanmak arasında yakın bir bağ vardır. Bunun nedeni, düşüncelerin, zamanla bir süreç içinde gelişmesi ve sürekli gözetim ve kesintinin bu gelişim biçimini kesintiye uğratma ve bozma tehlikesi yaratmasıdır. Düşüncelerin üretiminde uzmanlaşmanın bir koz sağlamasının bir diğer nedeni ise, o düşüncelerin içeriğinin, insanların kafalarının içinden veya emek güçlerinin ayrılmaz bir parçası olan bir performanstan gelmesidir. Her iki durumda da (sermayenin) değer ve (tüketiciler için) kullanım değeri ile kendi zihinleri ve bedenleri arasındaki ayrılmaz bağlantı, yaratıcı emeğin üzerindeki sermayeye ait komuta ve denetim yapısı için bir sorun oluşturduğu anlamına gelir (Wayne, 2006, s. 33).

Ancak bu, anaakım sosyolojinin iddia ettiği gibi, enformasyon işçilerinin hiyerarşik olarak diğer işçilerden çok daha üstün olduğu anlamına gelmemektedir. "Dolayısıyla entelektüel emek, üstesinden gelinmeyecek bir sorun yaratmaz" (Wayne, 2006, s. 33). Çünkü son kerede, hem bedensel emek işçileri, hem de zihinsel emek işçileri, sermayenin kurallarına tabidir:

Üretim noktasındaki normal uygulamalarıyla karşılaştırıldığında, sermayenin,

entelektüel emek üzerindeki denetimi biraz daha gevşektir, ama yeniden üretimin, yayılmanın ve (kültürel ürün meydana getirildikten sonra) gelirlerin denetimi, gelişmiş kapitalist denetim yapılarıyla tam olarak bütünleşmiş durumdadır (Hesmondhalgh'dan aktaran Wayne, 2006, s. 33).

Zihinsel emek işçileri, anaakım sosyolojinin iddia ettiği gibi yeni prensler değildir. Emekleri üzerinde belli derecede denetimleri olsa bile, son aşamada onlar da emek sömürüsüne maruz kalırlar. Wayne'in bir eleştirisi de, kapitalist sınıfın denkleme dâhil edilmemesi üzerinedir. Yazar, bu sınıftan yeterince bahsedilmediğini ifade etmektedir. Marksist kuramda bile, kapitalist sınıfın yapısal kurallara tabi olduğunu görmeyen yaklaşımların olduğunu belirterek, araçsalcılık eleştirisi yapmaktadır:

Kapitalist sınıftan söz etmek, bir sınıf olarak eylemliliklerinin, dünyayı kendi çıkarlarına göre düzenleme ve biçimlendirme yönündeki bilinçli çabalarının üzerinde durmak anlamına gelir. Ama, onlar bile, sermayenin belirlenen mantığı tarafından belirlenen parametreler çerçevesinde ve onlara göre hareket etmek durumundadır. Bu, yaşamın yapısal bir ilkesidir (Wayne, 2006, s. 24).

Haberciler de, enformasyon işçileridir; kol emeği yerine zihinsel emek kullanır ve bu emeği, artı değer üretmek için sermayedara satar. Entelektüellerle, kol emeği işçilerinin sermaye ile nasıl farklı ilişkiler içine girdiğini görmek önemlidir. Bu nedenle, haber sektöründe çalışan kişilerin emeği, basitçe kol emeği işçileri ile denk tutulmamalıdır. Muhabirlerin, kol emeği işçilerine kıyasla, belli bir oranda emekleri üzerinde denetimi vardır. Bu nedenle, bir ölçüde muhabirin özerkliğinden bahsedilebilir. Örneğin, muhabir, habere gittikten sonra, yazı yazmak için bilgisayarının karşısına geçtiğinde yalnızdır. Ama bu, o an için bile muhabirin "tamamen yalnız" olduğu anlamına gelmez. Çünkü, muhabir, çalıştığı kuruluşun kurallarını içselleştirmiştir.

Saha Araştırması: Habercilikte Yapı-Aktör Tartışması

a) Yönetim

BBu çalışmada, Türkiye'de, anaakım televizyon kanallarında, habercilerin görelî özerklik alanlarının olup olmadığını anlamak için, Fox TV, TGRT Haber ve Kanal D televizyonlarının İstanbul'daki merkez binalarında katılımlı gözlem çalışmaları yapılmıştır. Bu kanalların her biri, anaakım televizyon çerçevesinde ele alınabileceği için seçilmiştir. Fox TV ve Kanal D, haber bültenleri çok izlenen eğlence kanallarıyken; TGRT Haber bir haber televizyonudur. Bu üç kanalın araştırma örnekleme olarak seçilmesiyle, hem eğlence, hem de haber kanallarına dair veri üretilebilmiştir.

Her kanalda birer hafta geçirilmiştir. Fox TV'de ve Kanal D'de ağırlıklı olarak, muhabirlerin bulunduğu konumdan gözlemler yapılmış; bu nedenle, muhabirlerin çalıştığı haber merkezindeki ortak alanda bulunulmuştur. TGRT Haber'de ise, haber üretim sürecinin bel kemiği görevini üstlenen istihbarat şefinin yanında bulunulmuştur. Gözlemler sırasında sürekli notlar tutulmuş; üretim sürecini takip edebilmek için haber içerikleri de, haber merkezinde yer alan ekrandan, gün boyunca takip edilmiştir. Böylelikle hem muhabirlerin, hem de orta kademe bir yönetici olan istihbarat şefinin bakış açısından, haber üretim süreci gözlemlenebilmiştir. Katılımlı gözlemlere ek olarak, gidilen kanallarda, derinlemesine görüşmeler de yapılmıştır. Süreç, sadece görüşmeler ve habercilerin görüşlerine indirgenmemiş; araştırmanın kendi kurumsal birikimiyle, eleştirel bir değerlendirme yapmasına da olanak tanımış-

tır. Bu nedenle, katılımlı gözlemler büyük önem taşımıştır.

Ancak bu noktada, iktidar mekanizmalarının çok karmaşık olduğu Türkiye gibi ülkelerde, televizyon kanallarında katılımlı gözlem yapmanın güçlüğü de vurgulamak gerekmektedir. Haber merkezlerinden sorumlu olan genel yayın yönetmenlerini, böyle bir araştırma yapmak için ikna etmek, büyük bir çabayı gerektirmiştir. Medya çalışmalarının anket gibi nicel yöntemlerle veya doğrudan öznelerin görüşlerine yer veren derinlemesine görüşmeler gibi nitel yöntemlere indirgenmediği bir platformda, katılımlı gözlem yaparak, sahaya katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

b) Amaç

Bu çalışmada, David Hesmondhalgh ve Mike Wayne'in görüşlerine dayandırılan haber üretimindeki görece özerklik problemi, bir saha araştırması üzerinden çözümlenmeye çalışılmıştır. Hem Mike Wayne, hem de David Hesmondhalgh, eleştirel kuramın içerisinde temsil edilmelerine karşın, basitçe muhabirlerin bağımlı oldukları fikrine karşı çıkar. Bu bağlamda, bu çalışmada da, habercilerin belli oranda özerk oldukları iddia edilmiştir. Çalışmanın amacı, bu görece özerkliğin sınırlarını, örneklem olarak seçilen üç televizyon kanalı üzerinden test etmektir. Böylelikle, sadece kuramsal olarak iddia edilmiş bir fikir olmanın ötesine geçerek, medya ortamına doğrudan bağlamlandırılmış; somut veriler ve bulgular üretilmeye gayret edilmiştir.

c) Varsayımlar

Bu çalışmanın temel varsayımı, habercilerin, üretim sürecinde, tamamen mülkiyet mekanizmalarına bağlı olarak hareket eden köleler olduğu şeklindeki görüşün indirgemeci, kaba ve basit olduğudur. Şüphesiz, haber üretim süreci, çok önemli denetim mekanizmalarına tabi olmaktadır. Ancak, belli oranda, muhabirlerin ve diğer öznelerin, üretim sürecinde, bağımsız eylemde bulunma olasılıkları vardır.

Yine de bu çalışma, eleştirel iletişim çalışmalarının kuramsal birikiminden yararlandığı için, liberal kuramda olduğu gibi, haber öznelerinin tamamen bağımsız olduğunu varsaymaz. Haber üreticilerinin, pek çok denetim mekanizması çerçevesinde çalıştıkları, temel bir ön kabuldür. Ancak, ayrımları ortaya çıkarmak ve basitçe "haberciler özgürdür" diyen bir liberal bakışa da, "haberciler bağımlıdır" diyen bir kaba marksizme de mesafeli durulmuştur.

Bu çalışmanın bir diğer varsayımı, ara kademedeki çalışan yöneticilerin (haber müdürleri, istihbarat şefi, bülten sorumluları ve editörler), üretim süreci için kilit önem taşıdığıdır. Bu kişilerin, üretim sürecinin alt kademelerinde çalışan muhabirlere göre, çok daha özgür olabilecekleri varsayılmıştır. Bu varsayımın temel gerekçesini ise, bu kişilerin, aynı zamanda hem muhabir, hem de yönetici olmaları oluşturmuştur.

d) Bulgular: Türkiye'de Anaakım Televizyon Kanallarında Haber Üretimi

Bu saha araştırmasında, hem muhabirlerin hem de diğer aktörlerin eylemleri ve özerklik alanları gözlenmeye çalışılmıştır. Bir muhabir, editör ve haber koordinatörünün, üretim sürecini ne ölçüde etkileyebileceği önemli bir tartışma konusudur. Buna göre, muhabirlerin, haber üretim sürecinde aktif bir konum alma konusunda, çok da istekli olmadıkları görülmüştür. Örneğin, Fox TV haber merkezinde, muhabirlerin, sabah saatlerinde, ağırlıklı olarak futboldan bahsettikleri ve haber üretimine daha aktif katılmak yönünde bir eğilim taşımadıkları gözlenmiştir.

Ancak, aktörlerin eylemlerinin tamamen etkisiz olduğunu söylemek de doğru değildir. Fox TV Haber Müdür Yardımcısı'nın, haber üretim sürecini belirlemede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, aynı kanala sonradan katılan bir yönetici olan Haber Yayın Koordinatörü'nün, yayın çizgisini olumlu bir şekilde değiştirdiği, muhabirler tarafından ifade edilmiştir. Bu durum, Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun bulguları ile de paralellik göstermektedir. Araştırma grubu, benzer bir şekilde, haber merkezinde, bireyler bazında gerçekleşen üretim sürecinden ve süreci belli şekilde etkileyen yönetici aktörlerden söz edildiğini gözlemlemiştir (GUMG, 1980, s. 63). Bu örnekler, editoryal kadronun özerkliğini ispatlamaz; ancak, aktörün süreci nasıl yönlendirdiği konusunda veri sağlar.

Bu aşamada, üretim sürecindeki aktörlerin işbölümündeki konumlarından da söz etmek yerinde olacaktır. Habercilikte hiyerarşik sıralama, aşağıdan yukarıya doğru muhabirler, editörler, istihbarat şefi, haber müdürü, haber koordinatörü, genel yayın yönetmeni şeklindedir. Yöneticiler arası sıralama ise, haber genel yayın yönetmeni, spor müdürü, magazin müdürü, araştırma müdürü, program planlama müdürü, tanıtım müdürü, yayın yönetim müdürü, kurumsal iletişim danışmanı ve Ankara temsilcisidir. Bu noktada, tanıtıma ve reklama ilişkin yöneticilerin, Ankara'daki en üst düzey yöneticinin üstünde yer alması ilginçtir. Zira, editoryal özerklik idealine en önemli müdahalelerden biri, reklam bağımlılığıdır. Sahibin kurallarını ilk içselleştiren genel yayın yönetmenidir. Genel yayın yönetmeni ile sahipler arasındaki ilişkileri gözlem yoluyla net bir şekilde görmek mümkün değildir. Ayrıca, sahibin doğrudan müdahalesi gerekli değildir; sahibin içerik üzerindeki belirleyiciliği, çoğu zaman, genel yayın yönetmenleriyle olan "dostane" ilişkiler üzerinden ortaya çıkmaktadır. İçeriklere yönelik karar, yukarıdan aşağıya doğru işlemektedir. Merdivenin üstünden altına doğru haber konusu akmaktadır. Genel yayın yönetmeni, haber koordinatörüne bir konudaki "haber önerisini" iletir. Öneri, buradan haber müdürüne, haber müdür yardımcısına, istihbarat şefine ve muhabirlere ulaştırılır.

Ancak, haber toplantılarında, haber önerileri muhabirlerden gelmektedir. Nitekim, TGRT Haber İstihbarat Şefi, haberin muhabire ait olduğunu söylemektedir. Ancak, muhabirin kendi eylem alanını bilmesi ve hangi konuları haber olarak sunabileceğine ilişkin kuralları içselleştirmiş olması, sürecin "doğasına" aykırı önerilerde bulunmamasını sağlamaktadır.

Orta kademe yöneticiler ise (haber müdürü, istihbarat şefi, bülten / yayın sorumlusu, editörler), hem haber yazar, hem de düzeltir. Bu kişiler, aynı anda, hem muhabir, hem de editör / yöneticidir. Bu kişilerin, zaman zaman, genel yayın yönetmeni adına karar alma yetkileri vardır. Bu haliyle, haber müdürü ve istihbarat şefi, haberciliğin en işlek konumunu oluşturur. Hem muhabirle, hem de genel yayın yönetmeni ile rutin olarak temasa geçer. Gazeteci Ahmet Tulgar da, benzer bir şekilde, haber merkezlerinin "asıl yerlileri, yerli şefleri orta kademe yöneticilerdir" diyerek, muhabirlerle üst düzey yöneticiler arasındaki ara kademenin, haber üretim sürecinin temel aktörlerinden olduğunu vurgulamaktadır (Tulgar, 2009, s. 239).

Bülten sorumlusu, yayına girecek içerikleri düzenler; yayın akışının bir kısmı spontan bir şekilde rejide belirler. Haber kanallarında, öğlen bültenlerinde, yayın akışını önceden, baştan sona hazırlamak söz konusu olmadığı için, bülten sorumlusu haber seçimi ve sıralaması konusunda inisiyatif kullanır. Bülten sorumlusunun ayrıca, "son dakika programı" denen yazılımı kullanarak, önemli bir gelişmeyi yayına verme yetkisi vardır. Ekranın o an için en önemli unsuru olan KJ bandını belirlemek, inisiyatif kullanabilmeye işaret etmektedir.

Öğle bültenlerinde ,bülten sorumlusu tarafından üstlenilen akış hazırlama görevini, ana ha-

ber bültenlerinde, genel yayın yönetmeni veya haber müdürü yapar. Haberin akışına karar verme yetkisi, özellikle üst kademe yöneticilere bırakılmış; muhabir bazı aşamaların dışında kalmıştır. Kimin, ne ölçüde ve hangi alanda eyleyebileceği, büyük ölçüde bellidir; eylemler, yapılaşmıştır. Haberi toplama ve yazma işini muhabir yapmasına karşın, haber kapağını -ekrana yansıyacak başlık, KJ ve spotu- haber müdürü veya editörler yazar. Türkiye medyasında, başlıkla içeriğin uyumsuz olduğu pek çok örnek, bu pratiğin sonucudur. Editörler, genellikle, içeriği çekici kılacak başlık, spot üretmeye çalışırlar.

İstihbarat şefinin; kendisine gelen istihbaratları değerlendirmek, belli oranda haber yazmak ve düzeltmek, muhabirleri ve kameramanları koordine etmek gibi görevleri vardır. İstihbarat şefleri, aynı zamanda, bilgisayarlarından rejiye doğrudan müdahale edebilmektedir.

7-11 Mart 2013 tarihleri arasında, haber üretim süreci, TGRT Haber'de, İstihbarat Şefi'nin yanında bulunularak izlenmiştir. İstihbarat Şefi'nin, montajcıya görüntüyü nasıl kullanacağını söylemek gibi operasyonel konularda karar hakkı vardır ve karar verirken genellikle Genel Yayın Yönetmeni'ne danışmamaktadır. İstihbarat Şefi'nin, haber düzeltim sürecinde, haber içeriklerine fazla müdahale etmediği, ağırlıklı olarak, biçime ilişkin değişiklikler yaptığı görülmüştür. Yine de, kimi haberlerde, istihbarat şefi, metnin belli yerlerini baştan yazmaktadır.

Yine, bir ara kademe yönetici olan, TGRT Haber'de işe yeni başlayan ekonomi editörü, kanal adına, Twitter hesabı açmış ve bu hesaptan, doğrudan kanal adına tweet atmıştır. Bu da, orta düzey yönetici olan bir editörün hareket alanının çerçevesine bir örnek teşkil etmektedir.

Teknoloji, muhabirlerin hareket ve eyleme alanlarını genişletmiştir. Örneğin, her muhabir 3G teknolojisi aracılığıyla, tek başına bir canlı yayın aracına dönüşmüştür. Buna benzer bir şekilde, Ankara'da, muhabirin haber yerinden, tek başına canlı yayın yaparak tüm günlük akışı sürdürdüğü görülmektedir. Bu gibi durumlarda, tüm yayın, muhabirin eyleme alanına kalmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'de, anaakım televizyon haberciliğinde, yapı-fail ilişkisinden yola çıkarak, habercilerin görelî özerkliklerine; karşı koyuş ve özgürleşim dinamiklerine bakılmıştır. Bu açıdan, belli aktörlerin, haber üretim sürecini belirlemede ve yayın çizgisini olumlu bir yönde değiştirmede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, haber üretiminin en etkin pozisyonunda bulunan ara kademe yöneticiler, haber yazmakta, düzeltmekte ve belli oranda, genel yayın yönetmenine danışmadan, onun yerine karar verebilmektedir. Bunun dışında, bu aktörler, KJ bandını belirlemek, son dakika gelişmesi olarak ekrana yansıyacak gelişmelere karar vermek, haber kapağını yazmak gibi konularda, içeriğe doğrudan ve tek başlarına müdahale etmektedir.

Ara kademe yöneticilere bağlı olan muhabirler ise, haberin asıl sahibi olarak görülmesine karşın, sürecin belli aşamalarının dışında bırakılmıştır. Ancak, 3G ve canlı yayın aracılığıyla yapılan yayınlar gibi teknolojik gelişmeler üzerinden, haber üretim sürecinin tüm aşamalarının doğrudan muhabire bırakıldığı durumlar da vardır. Haber toplantılarında, akşam bültenlerine girecek haberlerin önerileri, doğrudan muhabirin kendisinden gelmektedir. En son karar mercii ise üst düzey yöneticilerdir; üretime ilişkin bilgi ve kararların akışı bu konulardan aşağıya doğru gerçekleşmektedir.

Failler belli oranda özgürlüğe sahip olmasına karşın, tüm aktörler -genel müdür, genel yayın

yönetmeni, haber müdürü, istihbarat şefi, editörler, muhabirler- sürecin “gereklerini” benimsemişlerdir. Türkiye’de, genel yayın yönetmenleri, çoğunlukla, yönetim kurulunda değildir; en üst düzey “haberci” olmalarına karşın, önemli karar alma mekanizmalarından tecrit edilmişlerdir. Özellikle, Fox TV, TGRT Haber ve Kanal D’de, muhabirin kendini geliştirmesi ve nitelikli habercilik yapması pek mümkün değildir. Özü gereği politik bir iş olan muhabirlik, siyasi içeriğinden arındırılmakta, teknikleşmekte ve mekanikleşmektedir.

İstanbul’da gözlemlenen televizyon kanallarında, yayın politikasını değiştirmeye çalışan bir editör veya eleştirel bir perspektifle haberciliğe yaklaşan bir istihbarat şefinin, akışı yönetmekte yetersiz kaldığı görülmüştür. Eylemiyle yapıyı dönüştürmek için çaba sarf eden haberciler kuşkusuz vardır; ancak bu aktörler, süreci değiştirmekte yeterli değildir. Haber üretim sürecinin bir aktöre, örneğin, bir orta kademe yöneticiye devredildiği durumlarda bile, bu kişi, çoğunlukla, yapının gereklerini uygulayacak şekilde özenetimi yapmaktadır.

Bu durumda, habercilerin, özellikle ara kademe yöneticilerin, üretim sürecinde, belli oranda özerklikleri olduğu söylenebilirse de; haber üretiminin yapısal kurallarının, failerin eylem alanları üzerinde, çok önemli bir belirleyiciliğe sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Kaynakça

- Glasgow University Media Group (1980). *Bad News*, London: Routledge.
- Golding, P. ve Murdock, G. (1979). “Capitalism, Communication and Class Relations”, *Mass Communication and Society*, (der.) J. Curran vd., Londra: Edward Arnold, 12-43.
- Hesmondhalgh, D. (2001). “Ownership is only part of the media Picture”, *Open Democracy*, <http://www.opendemocracy.net/media-globalmediaownership>, Erişim Tarihi: 13.02.2013.
- Hesmondhalgh, D. (2007). *The Cultural Industries*, Londra: Sage.
- Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri*, Çev. B. Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*, Çev. G. Orhon, B. E. Aksoy, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tulgar, A. (2009). “Muhabir ve Gazetecilik: Muhabir Plazalara Kapatılırken”, *Gazeteciliğe Başlarken, Okuldan Haber Odasına*, Der. S. Alankuş, İstanbul: İletişim Vakfı Yayınları.
- Wayne, M. (2006). *Marksizm ve Medya Araştırmaları: Anahtar Kavramlar, Çağdaş Eğilimler*, çev. B. Cezar, İstanbul: Yordam Yayınevi.

The Relative Autonomy Problem in Newsmaking Process: A Field Research

DENİZ TANSEL İLİC

Abstract: *The autonomy of information workers who work in the production process of cultural symbols is an important issue for social sciences. The approaches that evaluate the production process only in the context of ownership claim that these relationships will restrain the autonomy field of the symbol producer. Still the suggestion that symbol producers who work with their mental labours have a certain amount of autonomy is worth testing. In this study a field research is conducted in mainstream broadcasting in Turkey by using the relative autonomy emphasis in David Hesmondhalgh and Mike Wayne as a starting point. In the participant observation that is conducted in Fox TV, TGRT Haber and Kanal D Televisions it is tried to determine at what level the journalists as symbol producers are autonomous.*

Keywords: *Newsmaking process, Relative autonomy, Mental labour, David Hesmondhalgh, Mike Wayne*